

ΠΗΛΕΛΟΠΗ
ΔΕΛΤΑ

ΣΤΑ
ΜΥΣΤΙΚΑ
ΤΟΥ
ΒΑΛΤΟΥ

ΤΟΜΟΣ Β΄

Το μυθιστόρημα *Στα μυστικά του βάλτου* εκδόθηκε πρώτη φορά, σε δύο τόμους, το 1937. Διαδραματίζεται στην τουρκοκρατούμενη Μακεδονία στις αρχές του 20ού αιώνα και ως θέμα του έχει τον Μακεδονικό Αγώνα: τις σφοδρές συγκρούσεις Ελλήνων και Βουλγάρων, αν και δίχως την επίσημη ανάμειξη του ελληνικού στρατού, λόγω της συνθήκης που είχε υπογραφεί με τους Τούρκους.

Η Δέλτα για τη συγγραφή του έργου της στηρίχτηκε σε πολύτιμα ιστορικά αρχεία, συγκέντρωσε επιστολές και φωτογραφίες, και κατέγραψε μαρτυρίες και αναμνήσεις αγωνιστών. Ήρωες του μυθιστορήματος είναι δύο σημαντικοί Μακεδονομάχοι, ο Τέλος Άγρας και ο καπετάν Νικηφόρος, οι οποίοι αγωνίζονται με ηρωισμό και αυτοθυσία στους βάλτους του Βορρά. Στη δύσκολη εθνική προσπάθειά τους, πολύτιμους συμμάχους έχουν και δύο παιδιά: τον Αποστόλη και τον Γιοβάν.

Η Πηνελόπη Δέλτα, με τη γνωστή αφηγηματική μαεστρία της, αποκαλύπτει άγνωστες πτυχές του Μακεδονικού Αγώνα, ζωντανεύει το κλίμα της εποχής, ψυχογραφεί γλαφυρά τους αγωνιστές και γράφει ένα από τα καλύτερα ελληνικά ιστορικά μυθιστορήματα του 20ού αιώνα.

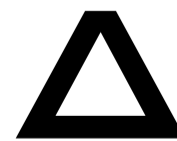
*Η Πηνελόπη Δέλτα
(τότε Πηνελόπη Μπενάκη),
το 1887, σε ηλικία
δεκατριών ετών.*

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ΠΗΝΕΛΟΠΗΣ
ΔΕΛΤΑ

Η ΠΗΝΕΛΟΠΗ Σ. ΔΕΛΤΑ –μία από τις προσωπικότητες που σημάδεψαν την πνευματική ζωή του 20ού αιώνα– γεννήθηκε το 1874 και ήταν το τρίτο από τα έξι παιδιά του Εμμανουήλ Μπενάκη και της Βιργινίας Χωρέμη. Πέρασε την παιδική και εφηβική ηλικία της στην Αλεξάνδρεια, και τα καλοκαίρια ταξίδευε στην Ελλάδα και στο εξωτερικό. Το μεγαλοαστικό περιβάλλον στο οποίο μεγάλωσε της παρείχε κάθε δυνατότητα για πνευματική καλλιέργεια, ενώ τον χαρακτήρα της σημάδεψε η αυστηρή ανατροφή που έλαβε από τη μητέρα της. Το 1882, η οικογένεια μετοίκησε στην Ελλάδα και εγκαταστάθηκε στην Κηφισιά. Το 1895, η Πηνελόπη παντρεύτηκε τον Στέφανο Δέλτα, με τον οποίο επέστρεψε στην Αλεξάνδρεια μετά το τέλος του Πολέμου του 1897 και απέκτησε τρεις κόρες. Εκεί, γνώρισε τον Ίωνα Δραγούμη, τον σφοδρό πλατωνικό έρωτα της ζωής της. Από το 1906 έως το 1913 έζησε με την οικογένειά της στη Φρανκφούρτη, όπου γνώρισε τον Μανόλη Τριανταφυλλίδη και, μέσω αυτού, τον κύκλο των δημοτικιστών του Εκπαιδευτικού Ομίλου. Το 1916 εγκαταστάθηκε στην Αθήνα, όταν δήμαρχος της πόλης ήταν ο πατέρας της, και έκτοτε απέκτησε στενή φιλική σχέση με τον Ελευθέριο Βενιζέλο. Οι δραματικές πολιτικές εξελίξεις έως τη Μικρασιατική Καταστροφή τραυμάτισαν την ευαίσθητη ψυχοσύνθεσή της και, παρά την άσχημη κατάσταση της υγείας της (προϊούσα παράλυση των άκρων), ανέλαβε πρωτοβουλίες για την ενίσχυση των προσφύγων από τη Μικρά Ασία. Το 1941, την ημέρα που τα γερμανικά στρατεύματα εισέβαλαν στην Αθήνα, αυτοκτόνησε με δηλητήριο. Τάφηκε, κατά την επιθυμία της, στον κήπο του σπιτιού της· στον τάφο της χαραχτηκε η λέξη «ΣΙΩΠΗ».

ΠΗΝΕΛΟΠΗ Σ. ΔΕΛΤΑ

ΣΤΑ ΜΥΣΤΙΚΑ
ΤΟΥ ΒΑΛΤΟΥ

ΤΟΜΟΣ Β΄

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΣΕΙΡΑΣ
Ελένη Κεχαγιόγλου

ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ
Γιάννης Καρλόπουλος

ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΗ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ
Ben Satchel / benpics.com

ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ
Εύη Καλογεροπούλου

ΨΗΦΙΑΚΗ ΣΤΟΙΧΕΙΟΘΕΣΙΑ
MULTIMEDIA A.E.

ΔΙΟΡΘΩΣΗ
Δημήτρης Αθηνάκης

Στην παρούσα έκδοση έχει αναπαραχθεί σε μονοτονικό η πρώτη έκδοση του βιβλίου: Π. Σ. Δέλτα, Στα μυστικά του βάλτου, τόμος Β', Τυπογραφείο «Εστία», Αθήναι 1937, με διακριτικές επεμβάσεις ως προς τον εκσυγχρονισμό της ορθογραφίας και τη στίξη.

ISBN SET: 978-960-503-206-7
ISBN ΤΟΜΟΥ: 978-960-503-208-1

© 2012 για αυτή την έκδοση Δημοσιογραφικός Οργανισμός Λαμπράκη Α.Ε.

Το παρόν ψηφιακό βιβλίο αποτελεί προσφορά του Εκδότη, η οποία διατίθεται μέσω ειδικής εφαρμογής προς τους χρήστες ηλεκτρονικών μέσων, ήτοι ηλεκτρονικών υπολογιστών, laptops, notebooks, e-readers, ταμπλετών (π.χ. ipad), smartphones, smart TV και τυχόν άλλων μέσων που θα προκύψουν στο μέλλον. Απαγορεύεται η καθ' οιονδήποτε άλλον τρόπο διάθεση του παρόντος. Η πνευματική ιδιοκτησία αποκτάται χωρίς καμία διατύπωση και χωρίς την ανάγκη ρήτρας, απαγορευτικής των προσβολών της. Επισημαίνεται, πάντως, ότι κατά τον Ν. 2121/93 (όπως έχει τροποποιηθεί με τον Ν. 2121/93 και ισχύει σήμερα) και κατά τη Διεθνή Σύμβαση της Βέρνης (η οποία έχει κυρωθεί με τον Ν. 100/1975) απαγορεύεται η αναδημοσίευση, η αποθήκευση σε βάση δεδομένων, και γενικά η αναπαραγωγή του παρόντος έργου, με οποιονδήποτε τρόπο ή μορφή, τμηματικά ή περιληπτικά, στο πρωτότυπο ή σε μετάφραση ή άλλη διασκευή, χωρίς γραπτή άδεια του εκδότη.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΙΗ'	Καπετάν Ακρίτας	11
ΙΘ'	Κομιτατζήδες	47
Κ'	Τάκης	91
ΚΑ'	Μπόζετς	115
ΚΒ'	Ματαπάς	141
ΚΓ'	Το παρεκκλήσι της Κάλιανης	164
ΚΔ'	Κουρφάλια	186
ΚΕ'	Γρέγος	216
ΚΣΤ'	Συνάντηση στην Κούγκα	247
ΚΖ'	Φόβοι	274
ΚΗ'	Προδοσία	288

ΚΘ' Γιοβάν	.....	302
Λ' Μάρτυρες	.....	335
ΛΑ' Ο Αντωνάκης ο γιατρός	.....	355
ΛΒ' Στα νερά του Βάλτου	.....	374
ΛΓ' «Πάλι με χρόνους με καιρούς...»	.....	397

Χρέος έχω να ευχαριστήσω την Υπηρεσία Αρχείου του Υπουργείου Εξωτερικών, και ιδιαίτέρως τον άλλοτε Διευθυντή της Κύριον Αθανάσιον Πολίτην, που μου επέτρεψε να ερευνήσω το Αρχείο του Μακεδονικού Αγώνος και να πάρω όσα ιστορικά στοιχεία μού χρειαζούνταν για το βιβλίο μου. Επίσης ευχαριστώ όλους εκείνους που από κοντά ή από μακριά είχαν σχέση με το Μακεδονικό Αγώνα και που με τόση προθυμία έβαλαν στη διάθεσή μου φωτογραφίες, γράμματα, ημερολόγια, ενθυμήσεις, περιγραφές, που μ' ενημέρωσαν στην ηρωική εκείνη εποχή.

Π. Σ. ΔΕΛΤΑ

Στη μητέρα μου

ΙΗ΄ ΚΑΠΕΤΑΝ ΑΚΡΙΤΑΣ

«**Ξ**έρεις καλά τα μέρη, Αποστόλη;»
«**Ξ**ούτα δω, όχι και τόσο. Ξέρω δηλαδή τα μονοπάτια, και πώς να κόβεις κρυφά το δρόμο. Μα τους ανθρώπους δεν τους ξέρω».

«Τα μονοπάτια, και τις σπηλιές, και τους κρυψώνες, και τους κρυφούς δρόμους, τους ξέρω κι εγώ. Για τους ανθρώπους ρωτώ».

«Ποιον γυρεύεις, κυρ Βασίλη;»

«Ποιους, ρώτα· γιατί είναι πολλοί που χάλασαν το χωριό μου, και όλους ορκίστηκα να τους σκοτώσω, όπως σκότωσα το γερο-Παζαρέντζε».

«Πες μου κανένα όνομα...»

«Τον Τάνο Σλούπια τον ξέρεις;»

«Όχι».
«Τον Ζλατάν;»
«Ούτε».
«Τον Μπότσο; Αθανάς νομίζω τον λεν;»
«Ένας κοντός και μαύρος; Αυτός είναι στο Μπόζετς».
«Ναι, μου το ξανάπες. Μα είναι και άλλοι. Ένας Χρίστοφ Κρόνε; Ένας Τάνε; Ένας Πέιο;»
«Ο Άγγελ;»
«Ναι».
«Αυτός είναι θείος του παραγιού μου».
Τα μάτια του Βασίλη έβγαλαν αστραπές.
«Δουλεύεις με Βουλγάρους εσύ;» έκανε με σφιγμένα δόντια.

«Είμαστε τόσο ανακατωμένοι... το ξέρεις καλύτερα και από μένα, κυρ Βασίλη. Είναι βουλγαρόφωνος, μα δικός μας, ο παραγιός μου – ένα παιδάκι τόσο δα! Μα τάχα ο καπετάν Κώττας δεν ήταν βουλγαρόφωνος; Και ο Γκόνος δεν είναι; Και υπάρχουν πιο γνήσιοι Έλληνες πατριώτες απ' αυτούς; Ο παραγιός μου πως είναι ανεψιός του Πέιο τι σημαίνει; Μπορεί η μάνα του να ήταν Ελληνίδα. Μισεί τους Βουλγάρους κι έμαθε ελληνικά. Τον έχω βάλει στης κυρίας Ηλέκτρας, της δασκάλας του Ζορμπά. Τον λένε Γιόβαν. Θα τον κάνομε Γιάννη».

«Ναι;» έκανε αδιάφορα ο Βασίλης, που ο νους του γυρνούσε αλλού.

«Μην περιφρονείς κάτι τέτοια μικρά», είπε ο Αποστόλης, που πειράχθηκε από την αδιαφορία του μεγαλύτερού του. «Αυτό το βουλγαρόφωνο, ο πιτσιρίκος, πήγε και ξετρύπωσε τον Αποστόλ Πέτκοφ στο Ζερβοχώρι, ενώ τον νομίζανε στο Ράμελ. Και βρήκε και τον καπετάν Άγρα στις Κάτω Καλύβες, με μια πλάβα, μοναχός του».

«Τον Ζλατάν, από την Γκολέσιανη,¹ θα ήξερε να τον βρει, αν του το λέγαμε;» ρώτησε ο Βασίλης, που έδωσε προσοχή στις τελευταίες πληροφορίες του Αποστόλη».

«Ποιος είναι ο Ζλατάν;»

Τα μαύρα φρύδια του Βασίλη είχαν σμίξει, προμηνούσαν κεραυνούς και νεροποντές. Μα δε μίλησε.

Και σιωπηλά εξακολούθησαν οι δυο το δρόμο τους.

Πού πήγαιναν καθαυτό, δεν ήξερε ο Αποστόλης. Τραβούσαν τάχα κατά το Βάλτο. Μα ο δρόμος που ακολουθούσαν, μες στα ψηλά παλιούρια και στις πλαγιές, πότε τους έβγαζε ξαφνικά σε βουλγαροκαλύβες, πότε τους έχωνε σε πυκνοδεντρίες όλο αγκάθια και βάτους, και πότε πάλι τους οδηγούσε στη μέση μιας πλατείας χωριού, όπου κάτι ζητούσε, λέει, ο Βασίλης ν' αγοράσει, ή να μάθει, και

---

1. Γκολέσιανη: Χωριό βορειοανατολικά της Νιάουσας.

όλο ρωτούσε, μιλώντας σλαβομακεδόνικα σα θρέμμα του τόπου.

Τον Βασίλη ακόμα καλά καλά δεν τον είχε «ζυγίσει», όπως έλεγε, ο Αποστόλης. Λιγόλογος, μονόχνοτος, έτοιμος πάντα για αγγαρειές, ποτέ για κουβέντες και διαχύσεις, ο Βασίλης τού έμενε κλειστός.

Ήταν και λίγες οι μέρες που πέρασαν μαζί.

Στη Νιάουσα σαν έφθασαν, η ελληνική κοινότητα, μ' επικεφαλής το γιατρό τον Περδικάρη,² είχε δεχθεί μ' ενθουσιασμό τον καπετάν Άγρα. Εκεί αντιλήφθηκε ο Αποστόλης τι αίγλη είχε αποκτήσει τ' όνομά του, που σκορπούσε τρόμο στους Βουλγάρους και που έδινε φτερά στους Έλληνες, όπου περνούσε. Ήταν ο θρυλικός ήρωας του Βάλτου.

Μόλις έφθασε στη Νιάουσα, αν και άρρωστος, λιγνός, αφανισμένος από τους πυρετούς που του είχαν καταστρέψει την υγεία, μπήκε αμέσως στη δουλειά, οργάνωσε τη στρατολογία των νέων, τον οπλισμό τους, τη στρατιωτική τους εκπαίδευση. Σε δυο-τρεις μέρες ηλέκτρισε όλη την περιφέρεια.

Πάντα έτοιμος να εκτελέσει οποιαδήποτε διαταγή, ο Βασίλης είχε γυρίσει τα περίχωρα, είχε φέρει του Αρχηγού

---

2. Περδικάρης γιατρός: Ήταν πρόεδρος της κοινότητας στη Νιάουσα.

πληροφορίες, όσες του είχε ζητήσει, είχε μεταφέρει όπλα και φυσίγγια. Μα ο Αποστόλης έβλεπε, με τη φυσική του οξύνοια, πως ο νους του ήταν αλλού. Πού άραγε; Στο χαμένο του παιδί;

Μια μέρα είχε πει ο Αποστόλης:

«Εγώ πρέπει να φύγω. Δε μου δίνει δουλειά εδώ ο Αρχηγός, και ίσως να με χρειάζονται στον κάτω Βάλτο».

Του είχε αποκριθεί απότομα ο Βασίλης:

«Περίμενε. Θα πάμε μαζί στην Κουλακιά».

Και σαν πέρασε η πρώτη εβδομάδα, και κατακάθισε κάπως η δουλειά, και μπήκε το νερό στο αυλάκι, ζήτησε την άδεια ο Βασίλης από τον Αρχηγό, να κατέβει με τον Αποστόλη στην Κουλακιά, να δει, λέει, το παιδί που λέγονταν Τάκης, που δεν πνίγηκε στον Αλιάκμονα σαν τον πέρασαν οι καπεταναίοι Ακρίτας και Μπούας, δυο χρόνια πρωτύτερα, και που έμενε στις δασκάλισσας της Κουλακιάς, στις κυρίας Ασπασίας.

Και του έδωσε ο Αρχηγός την άδεια, κι έφυγε με τον Αποστόλη.

Μα δεν πήγαν ίσα στη Γιάντσια, για να περάσουν από το Βάλτο, να κατέβουν στην Κρυφή, και από κει στην Κουλακιά. Τραβούσαν δρόμο τόσο παράξενο, που τα 'χασε ολότελα ο Αποστόλης.

Από τη Νιάουσα, μέρα μεσημέρι πήγαν στην Γκολέσια-

νη, βορειοανατολικά της Νιάουσας. Από κει, ανατολικά πάντα, στη Βέστιτσα των Βοδενών. Ύστερα, ίσια νότια, στη Βέστιτσα της Βέροιας, και πάλι πίσω, δυτικά, στον Κάτω Κόπανο, και από κει στον Πάνω Κόπανο, περνώντας και από καλύβια, και από στάνες, και πάλι μένοντας στο βουνό ή ανεβαίνοντας σε κορυφές, όπου τα δάση ήταν πράσινα και πυκνά. Και παντού ρωτούσε, και όλο ρωτούσε ο Βασίλης.

Μια φορά, χθες, τους σταμάτησε ένας αρματολός, που βγήκε ξαφνικά από μια πυκνοδεντριά. Του είπε ελληνικά ο Βασίλης:

«Παραδίνομαι. Πήγαινε με στον καπετάν Ακρίτα».

Ο Αποστόλης ανατρίχιασε. Καπετάν Ακρίτας δεν υπήρχε πια στη Μακεδονία – το ήξερε. Είχε επιστρέψει στην Ελλάδα, ύστερα από δυο χρόνων ηρωική δράση ως αρχηγός σώματος της Νιάουσας, και όταν πια τον είχαν εξιχνιάσει οι Τούρκοι, και η διαμονή του στα μακεδονικά βουνά θα έβαζε σε κίνδυνο ολόκληρο τον Αγώνα.

Και όμως ο αρματολός δε διαμαρτυρήθηκε, ούτε δίστασε. Παρά πήγε τον Βασίλη και τον Αποστόλη σ' ένα γιατάκι, δηλαδή λημέρι ανταρτών.

Ο Βασίλης δε μίλησε, δεν είπε όνομα. Μόνο έκανε ένα μυστικό νόημα. Κι ένας από τους αντάρτες, ένας μεγάλος, ηλιοκαμένος, γενάτος, σηκώθηκε μεμιάς, τον σίμωσε

με φανερή συγκίνηση, τον κοίταξε στα μάτια, αμφίβολα, υποψιάρικα. Και είπε ο Βασίλης:

«Ναι!»

Κι έβγαλε ο άλλος μια πνιχτή φωνή, τον άρπαξε στην αγκαλιά του, και μια στιγμή έμειναν χωρίς μιλιά, αγκαλιασμένοι, πνιγμένοι από συγκρατημένους λυγμούς.

Και είπε ο άλλος, ο αντάρτης:

«Τ' άσπρα σου μαλλιά...»

Και πάλι είπε ο Βασίλης:

«Ναι!»

Και απομακρύνθηκαν και οι δυο. Και πολλή ώρα έμειναν μόνοι και μιλούσαν μυστικά.

Είχε μείνει ο Αποστόλης με τους αντάρτες και του πρόσφεραν ψωμί μπαγιάτικο και άσπρο τυρί. Και τον ρωτούσαν από πού ήρχονταν, πού πήγαινε, ποιος ήταν ο ασπρομάλλης. Μα μαθημένος να ξέρει και να μη λέγει, ο Αποστόλης απαντούσε με μονοσύλλαβα, άκρες μέσες, πως δεν ήξερε, πως δεν τον γνώριζε, πως τον αντάμωσε στο δρόμο.

Μα και αυτουνού ο νους ήταν αλλού, στον καπετάν Ακρίτα, που βρέθηκε ξαφνικά πάλι στο βουνό, με σώμα, μικρό είναι αλήθεια, μα καλά οπλισμένο. Και όλο από κει κοίταζε. Και είδε τον Βασίλη που πήρε ένα πορτοφολάκι από τα χέρια του άλλου, κάτι έβγαλε από μέσα, το κοίταξε πολλή ώρα και ύστερα το γύρισε ανάποδα... Ήταν

χαρτάκι;... Και το έδωσε πίσω του καπετάν Ακρίτα, που κάτι έγραφε στο χαρτάκι, όσο του έλεγε ο Βασίλης.

Πού τον είχε ξαναδεί άραγε; Τον καπετάν Ακρίτα δεν τον ήξερε. Είχε ακούσει γι' αυτόν πολλά. Από μικρός παρακολουθούσε, στην περιφέρεια του Βάλτου αυτός, τη θρυλική δράση του καπετάν Ακρίτα στα μέρη του Μορίχοβου, και ύστερα του Βέρμιου βουνού, με το λαμπρό Γαρέφη, στο Βλάδοβο, στο Μεσημέρι, στη Νιάουσα... Και πού δεν είχε δράσει! Μα δεν έτυχε να τον ανταμώσει ποτέ.

Τούτον, κάπου τον είχε δει. Μα πού; Τα μαύρα αυτά μάτια που έβγαζαν φλόγες, τα μεγάλα δυνατά αυτά χέρια, την ολόρθη ψηλή κορμοστασιά, το δυνατό κορμό όλο μυς και νεύρα, τον άπαχο, το στερεό... Τα βήματα αυτά, τα κατακτητικά... Πού τα είχε ξαναδεί άραγε;

Και άρχισε και αυτός να ρωτά:

Από πότε ήταν σε τούτα τα λημέρια ο καπετάν Ακρίτας; Γιατί τόσον καιρό είχε φύγει από το Βέρμιο; Μήπως είχε πάγει στην Καρατζόβα;

Μα, όπως και αυτός, οι αρματολοί ξαφνικά μαγκώθηκαν, απαντούσαν με μονοσύλλαβα, δεν ήθελαν να πουν.

Και ήλθαν οι δυο φίλοι, που βαστιούνταν από το χέρι να μην αποφάσιζαν να χωριστούν. Και σήκωσε ο αρματολός το χέρι, και βαριά το ακούμπησε στον ώμο του Βασίλη, και του είπε:

«Ή του ύψους ή του βάθους. Καλή επιτυχία!»

Και τη φωνή αυτή τη βαθιά, την ηχερή, την είχε ξανακούσει ο Αποστόλης. Μα πού;

Και χωρίστηκαν οι δυο φίλοι, κι έφυγε ο Αποστόλης με τον Βασίλη, και από κείνη την ώρα δεν του μίλησε πια ο Βασίλης, παρά για να του πει σα σκοτείνιασε: «Εδώ θα κοιμηθούμε!», μες στο δάσος δηλαδή. Και την άλλη μέρα, κατά το μεσημέρι: «Ώρα να φύγομε!»

Και από τότε περπατούσαν, χωρίς λέξη ν' ανταλλάξουν, ώσπου έγειρε κι έδυσε ο ήλιος, και τον ρώτησε ξαφνικά ο Βασίλης:

«Ξέρεις καλά τα μέρη, Αποστόλη;»

Δεν ήταν δικά του λημέρια αυτά, μα είχε ξαναπάγει μια-δυο φορές στη Νιάουσα ο οδηγός, και, σαν τα λαγωνικά, όταν είχε περάσει μια φορά από ένα μέρος, ξανάβρισκε πάντα τον πιο κρυφό δρόμο, είτε μέρα ήταν είτε νύχτα. Και τώρα νύχτωνε, και όλο περπατούσαν.

Μα και ο Βασίλης έμοιαζε να ξέρει ακόμα πιο καλά κάθε βάτο και κάθε πέτρα. Δρόμο πατημένο δεν ακολουθούσε, ούτε κανένα μονοπάτι. Και όμως πήγαινε στα σίγουρα, σα να 'ταν στο σπίτι του.

Και βγήκαν από το δάσος, και χωρίς δισταγμό τράβηξε ο Βασίλης αριστερά, βόρεια. Και σε λίγο, κάπου εκεί κοντά, μέσα σε άλλο δασάκι, από μεγάλα παλιούρια, κάποιιο

φως φάνηκε, που φέγγριζε από μέσα από μια φαρδιά χα-
ραματιά παραθύρου, σε κάποιο πάνω πάτωμα καλύβας.

Στάθηκε ο Βασίλης και μια στιγμή δίστασε. Και ξαφνικά
είπε του Αποστόλη:

«Είσαι, λέγει, και ξυπνός και πιστός. Είσαι και λαφρύς,
και είσαι, λέγει, άφοβος. Βλέπεις αυτή την καλύβα εκεί
μπροστά; Σίμωσε χωρίς κρότο. Στο κάτω πάτωμα είναι
ο στάβλος. Μη σε πάρουν μυρωδιά απάνω, μα κοίταζε
πόσα ζώα είναι μέσα, κι έλα πες μου».

Τέτοιες παραγγελίες για τον Αποστόλη ήταν σα να του
χάριζες τον κόσμο. Δεν πρόφθασε ν' αποπεί ο Βασίλης τη
φράση του, και με το σιωπηλό γατίσιο βάδισμά του ο
οδηγός ήταν κιόλα στο μισό δρόμο.

Τον είδε ο Βασίλης που σίμωνε την καλύβα, μια κυρτή
σκιά που μπορούσε να είναι αλεπού, ακόμα και μικρότερο
ζώο, και τον έχασε μες στα χαμόκλαδα.

Πέρασαν λίγα λεπτά. Και ξαφνικά τον είδε πάλι ο Βασί-
λης που ξετρύπωνε από ένα βάτο πλάγι του.

«Τρία μουλάρια κι ένα άλογο», είπε σύντομα ο Απο-
στόλης. «Το άλογο έρχεται από μακριά, κι έτρεξε γρήγο-
ρα».

«Πώς το ξέρεις;» ρώτησε ο Βασίλης.

«Είναι μούσκεμα δρωμένο, και είναι τόσο κουρασμένο
που δεν μπορεί να φάγει. Ήπιε μόνο νερό».

«Πώς το ξέρεις;» ρώτησε πάλι ο Βασίλης.

«Η πόρτα του στάβλου δεν κλείνει ως απάνω. Είναι μισό το ύψος της τάβλας, για αερισμό, φαίνεται. Σκαρφάλωσα και μπήκα μέσα. Τα δυο μουλάρια είναι ξεκούραστα. Το άλογο έφθασε αργά. Ο καβαλάρης δεν πρόφθασε ούτε να ξεσαμαρώσει. Θα τον περίμεναν οι άλλοι».

«Ποιοι άλλοι;»

«Αυτοί που κουβεντιάζουν βουλγάρικα πίσω από αυτό το παράθυρο».

«Τους άκουσες;»

«Λίγα λόγια. Μιλούν χαμηλόφωνα».

Χαδιάρικα ακούμπησε ο Βασίλης το χέρι του στο κεφάλι του αγοριού. Ήταν το ευχαριστώ του. Ο Αποστόλης ήταν έτοιμος τώρα να πέσει στη φωτιά.

«Πάμε να τους δεις», είπε με ασυνήθιστη γλύκα ο Βασίλης.

«Πάτα σιγά όπου πατώ εγώ», αποκρίθηκε ο Αποστόλης, «μην τσακίσει κανένα κλαδί».

Κι εμπρός ο οδηγός, διαλέγοντας το μαλακό χώμα, και πίσω ο Βασίλης, πατώντας στα πατήματά του, σίμωσαν την καλύβα.

Ήταν απλοϊκή χωριάτικη καλύβα, χτισμένη με σανίδες και κλαριά, πρόχειρο καταφύγιο, κρυμμένο μες στα δέντρα, με σκεπή από κλαριά και ραγάζι.

Έφθασαν κάτω από το κλειστό παράθυρο και στάθηκαν ν' ακούσουν. Μα μόνο ένα μουρμουρητό ακούονταν, και, κάπου κάπου, μια λέξη ξεχώριζε κι έφθανε ώς το αυτί τους.

Ο Βασίλης κόλλησε την πλάτη στον τοίχο της καλύβας κι έκανε νόημα του Αποστόλη να πατήσει στα δεμένα χέρια του.

Δε χρειάστηκαν λόγια κι εξηγήσεις. Ο οδηγός πήδηξε στις φούχτες του μεγαλύτερου και από κει στους ώμους του. Το κεφάλι του έφθασε στο κούφωμα του παραθύρου. Κόλλησε το μάτι του στη χαραματιά του κλεισμένου κανατιού και είδε τέσσερις άντρες καθισμένους σε σκαμνιά, γύρω σ' ένα σανιδένιο τραπέζι, όπου έκαιε μια χωριάτικη πετρελένια λάμπα.

Οι τρεις φορούσαν τα συνηθισμένα των χωρικών της περιφέρειας ρούχα, το αντερί, τη ζιάκα, μ' ένα κοντογούνι ριχμένο στη ράχη, το μπενιβρέκι, και στα πόδια τουζλούκια, μάλλινα σαν τη φορεσιά τους, που χάνουνταν μέσα στα γουруνοτσάρουχά τους.

Είχαν και οι τρεις γένια, και ήταν ατημέλητοι χωρικοί.

Ο τέταρτος, που γύριζε τη ράχη στο παράθυρο, ήταν πιο καλοντυμένος, με μπλου τσόχινο πανταλόνι, μακριές μαύρες μπότες και μια κόκκινη ζώνη. Το κοντογούνι του ήταν στολισμένο με πολύτιμη γούνα, και, καθώς χειρονομούσε, μιλώντας στους άλλους σαν αρχηγός σε υποτακτικούς,

παρατήρησε ο Αποστόλης πως φορούσε στο τρίτο δάχτυλο ένα χρυσό δαχτυλίδι.

Κάμποση ώρα μιλούσε. Ύστερα σηκώθηκε και αποχαιρέτησε έναν ένα τους τρεις χωρικούς. Γύρισε στο φως, και είδε ο Αποστόλης το ξυρισμένο του πρόσωπο.

Βιαστικά γονάτισε στους ώμους του Βασίλη, γλίστρησε ως χάμω, και, πιάνοντας το χέρι του συντρόφου του, τον έσυρε μες στο δάσος, πίσω από τα πυκνά δεντράκια, απ' όπου έβλεπαν χωρίς να φαίνονται.

Κάποια ξύλινη εξωτερική σκάλα έτριξε στο πίσω μέρος της καλύβας, δυο σκιές ξεπρόβαλαν από τη γωνιά, άνοιξαν την πόρτα του στάβλου και μπήκαν μέσα. Την ίδια ώρα, το παράθυρο του πάνω πατώματος άνοιγε διάπλατα, χύνοντας φως στο έξω σκοτάδι, και δυο άντρες οπλισμένοι έσκυψαν και επιθεώρησαν το φωτισμένο μέρος εμπρός στην καλύβα.

Ποδοχτυπήματα ακούστηκαν στο στάβλο, και ο ένας άντρας, τυλιγμένος στην κάπα του, καβάλα σ' ένα μουλάρρι, βγήκε αργά, κοίταξε εδώ κι εκεί με προσοχή, τράβηξε το γουνίσιο καλπάκι του βαθιά στο πρόσωπό του, και γύρισε, έκανε το γύρο της καλύβας κι έφυγε.

«Ο Αποστόλ Πέτκοφ», μουρμούρισε ο Αποστόλης μέσα στ' αυτί του Βασίλη, μα αυτός του σκέπασε το στόμα.

Βγήκε και ο άλλος χωρικός από το στάβλο, κλείδωσε

την πόρτα και ανέβηκε από την πίσω σκάλα, που έτριξε πάλι κάτω από τα βήματά του. Γύρισαν και τραβήχθηκαν από το παράθυρο οι δυο οπλισμένοι, κι έκλεισαν τα σανιδένια κανάτια. Και το φως μέσα έσβησε.

Σιγοπατώντας απομακρύνθηκε ο Βασίλης με τον Αποστόλη και σιωπηλά βγήκαν από τα παλιούρια, και κατέβηκαν έναν κατήφορο απότομο που τους οδήγησε σε άλλη σύδεντρη πλαγιά.

Ο Βασίλης κάθισε χάμω, έκανε νόημα του Αποστόλη να κάνει το ίδιο, και είπε:

«Λέγε τώρα. Ποιοι ήταν οι άλλοι;»

«Δεν τους ξέρω!»

«Δεν είπαν ονόματα;»

«Όχι!»

«Τον Πέτκοφ τον ήξερες;»

«Όχι! Τον αναγνώρισα από τη φορεσιά του, την περιγραφή του που μου έκανε ο Γιοβάν ο παραγιός μου, από το ξυρισμένο και περιποιημένο μούτρο του, και από ένα χρυσό δαχτυλίδι που φορεί στο μεσαίο δάχτυλο. Έπειτα, οι άλλοι τρεις τον έλεγαν βοεβόδα».

«Από τους άλλους τρεις ήταν κανέννας κοκκινότριχος;»

«Ναι! Ένας είχε κόκκινα γένια. Τα μαλλιά του δεν τα είδα. Φορούσε μαντίλι στο κεφάλι. Μα το ένα του μάτι ήταν πιο μικρό από το άλλο, σα μισοκλεισμένο».

«Αυτός ήταν ο Ζλατάν!³ Τι έλεγαν;»

«Αδύνατο να καταλάβω. Κάποιον κυνηγούν. Το ξέρουν πού είναι, μα δεν είπαν. Ήταν το τέλος της κουβέντας. Τους είπε ο Αποστόλ Πέτκοφ: "...Θα τον πιάσομε, ζωντανό ή πεθαμένο, μα θα τον πιάσομε". Καλύτερα όμως, λέγει, να τον πιάσουν ζωντανό. Και είπε πως θα πάρει ένα από τα τρία μουλάρια, γιατί το άλογό του το είχε μισοσκάσει κιόλα, και είχε να πάγει ως την Πλάσνα».⁴

«Ώστε αυτός είναι που ήλθε από μακριά και βιαστικά. Δεν έχουμε μεις μουλάρι ή άλογο να τον κυνηγήσομε. Μα πάμε στο Βάλτο. Μας περιμένουν».

Σηκώθηκαν και οι δυο και πήραν πάλι το δρόμο τους.

Πηγαίνοντας, είπε, κόβοντας τη σιωπή, ο Βασίλης:

«Είδες αυτή την καλύβα; Λίγο παραπέρα στέκουνταν το χωριό μου. Ούτε καν χωριό. Δέκα-δεκαπέντε καλύβες. Δε μένει πια ίχνος. Και θα το συγχωρήσω, νομίζεις, ποτέ;»

Το είχε πει πιότερο στοχαστικά, με πόνο, παρά θυμωμένα. Και συγκινήθηκε ο Αποστόλης, και δεν αποκρίθηκε.

Ήταν δυο \η τρεις το πρωί, σαν έφθασαν στα καλάμια του Βάλτου. Ο Βασίλης έβγαλε μια φωνή σαν κακάρισμα νερόκοτας. Ούρλιασμα λύκου τού αποκρίθηκε λίγο νότια.

---

3. Ζλατάν: Οπλαρχηγός Βουλγαρομακεδόνας από την Γκολέσιανη.

4. Πλάσνα: Χωριό βορειοδυτικά της Λίμνης των Γιαννιτσών.